

AURELIAN SACERDOȚEANU, Director General al Arhivelor Statului

CORNELIU-MIHAIL LUNGU

Încă de la înființarea lor, ca instituție desemnată să se îngrijească de soarta documentelor create de-a lungul timpului, Arhivele Statului au fost conduse de oameni însemnați, cărturari, profesori universitari, oameni de știință, cum a fost cazul lui Gh. Asachi, I. H. Rădulescu, Cezar Bolliac, V. Alecsandri, C. D. Aricescu. În ultimul sfert al veacului al XIX-lea, de soarta Arhivelor Statului a răspuns B. P. Hașdeu, iar în primele două decenii ale secolului XX, un alt mare om de știință, D. Onciul, ajuns profesor universitar și apoi chiar președinte al Academiei Române.

Tradiția a fost dusă mai departe de Constantin Moisil, cel care timp de 15 ani avea să conducă instituția, împlinind, la rândul său, câteva obiective majore pentru Arhivele Statului. Este suficient să amintim înființarea Școlii de Arhivistică, inaugurarea Muzeului Arhivelor și, nu în ultimul rând, editarea „Revistei Arhivelor”. Pe fondul unei asemenea tradiții ce depășise cota unui secol de existență, în anul 1938 avea să ajungă în fruntea Arhivelor Statului, pentru prima dată, un arhivist, adică un specialist, care, în egală măsură, era deja cunoscut ca cercetător al istoriei și apreciat profesor. Dovadă grăitoare că toate aceste calități fuseseră contopite într-o singură personalitate o constituie aprecierea reputatului specialist în istoria dreptului vechi românesc, cel ce a fost Șt. Berechet. De fapt, este vorba de o destăinuire pe care acesta a făcut-o într-o scrisoare din 1938, trimisă lui Aurelian Sacerdoțeanu, căruia îi mărturisea că despre persoana sa se interesase secretarul de stat al Ministerului Educației Naționale. Întrebarea nu fusese pusă întâmplător, ci, cu scopul de a testa opinia cu privire la oportunitatea numirii lui A. Sacerdoțeanu în funcția de director general al Arhivelor Statului. Era, în fapt, o recunoaștere a valorii unei personalități ce se impusese pe tărâm științific la o vârstă când alții abia purced pe drumul anevoios al afirmării. Prin răspunsul dat secretarului general al Ministerului Educației Naționale, Șt. Berechet își exprima convingerea că nimeni nu putea fi „mai bun și mai rodnic. Dacă-l puneți acolo se va schimba rolul acestei Arhive despre al căror copriși noi ceilalți muritori nu știm nimic”¹.

¹ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare D.A.N.I.C.), fond personal *A. Sacerdoțeanu*, dosar nr. 807, f. 56.

La 20 octombrie 1938, între Constantin Moisil și Aurelian Sacerdoțeanu se încheia un Proces-verbal în care se menționa că „terminând de verificat întreaga zestre a Direcțiunii Generale a acestei instituții (a Arhivelor Statului-n.n.), primul am predat, iar al doilea am primit obiectele din această zestre”², bineînțeles, în calitate de director general.

Așa începea nobila misiune a celui ce a condus destinele Arhivelor Statului timp de alți 15 ani, cu toate că putea să o facă în continuare. Din nefericire, la o vârstă în plină forță creatoare, avea să fie înlăturat din funcția de director general pentru că în acei ani când a fost luată decizia nu valoarea prima, ci „originea sănătoasă”, condiție pe care profesorul nu o întrunea, întrucât era fiu de preot și fusese format la Școala „burghezo-moșierească”.

Bun cunoscător al realității și al dificultăților pe care le aveau de înfruntat Arhivele Statului, în pofida condițiilor internaționale vitrege și a perioadei grele prin care trece țara, A. Sacerdoțeanu nu s-a dat în lături, intervenind cu fermitate pentru salvarea tezaurului documentar al țării. De aceea, la 10 august 1940 a înaintat un memoriu Ministerului Educației Naționale, iar la 24 martie 1941, chiar conducătorului statului, generalul Ion Antonescu. În ambele documente directorul general remarca un adevăr de necontestat, anume că: „De la întemeiere și până azi Arhivele Statului și-au îmbogățit tezaurul arhivistic cu bogatul fond al documentelor istorice ..., cu condicele domnești, arhivele administrative și judecătorești câte s-au putut strânge”³. Numai strângerea lor nu era suficientă, pentru că era necesară asigurarea condițiilor de păstrare și conservare, de prelucrare a lor cu personal de specialitate și, nu în ultimul rând, punerea lor în valoare. Conștient de importanța covârșitoare a tuturor acestor factori Aurelian Sacerdoțeanu demonstra prin cele două memorii că „Pentru a putea să-și împlinească menirea Arhivele Statului trebuie să aibă o organizare corespunzătoare sub un împătrit punct de vedere: 1. Locul potrivit; 2. Personal suficient și bine pregătit; 3. Material necesar pentru organizare și lucru; 4. Publicații arhivistice de indice și inventar”⁴.

Intervențiile sale nu s-au rezumat doar la atât. În același an, 1941, solicita ministerului de resort să doteze Arhivele Statului cu „un aparat chimic” pentru dezinfectarea documentelor, iar în vederea multiplicării lor, cu alte două aparate, unul „de fotocopiat” și celălalt „de fotografiat”⁵.

Grija specială față de documentele aflate în depozitele Arhivelor Statului a constituit o preocupare permanentă a directorului general A. Sacerdoțeanu. Ea s-a datorat nu numai funcției pe care o îndeplinea, ci, mai cu seamă calităților

² D.A.N.I.C., fond *Direcția Generală a Arhivelor Statului*, dosar nr.2/1938, f.121.

³ *Ibidem*, dosar nr. 3/1940, f. 67.

⁴ *Ibidem*, f. 67v.

⁵ *Ibidem*, dosar nr.2/1941, f. 268.

sale de arhivist format printr-o îndelungată practică. Dovadă în acest sens că a fost preocupat nu doar de asigurarea spațiilor de depozitare și a condițiilor de conservare, ci, și de soarta, sau altfel spus, de siguranța documentelor. Într-un alt memoriu adresat Ministerului Educației Naționale, sesiza pericolul tot mai greu de controlat produs de distrugerea cu bună știință a unor documente de arhivă.

Unele erau „victimele” anumitor posesori particulari care nu înțelegeau „valoarea lor istorico-juridică”, fapt pentru care le înstrăinau, ori distrugeau cu o seninătate condamabilă. Altele erau supuse aceluiași „proces” datorită „lipsei posibilităților materiale”, care puteau duce la pierderea ireparabilă a unor documente, chiar „când exista înțelegere de protecție”. De aceea, directorul general solicita aplicarea urgentă a unor „măsuri imediate, care să împiedice distrugerea arhivelor până când posibilitățile vor îngădui o legiferare temeinică”⁶.

Dincolo de preocupările directorului general al Arhivelor Statului pentru obținerea spațiilor de depozitare, asigurarea condițiilor de păstrare și dotare tehnică necesară, a siguranței și integrității documentelor, în activitatea sa laborioasă un loc esențial l-a ocupat credința sa în valoarea oamenilor chemați să prelucreze arhivele și, în egală măsură, să le folosească în scopuri științifice pentru ca arhivistul să nu se transforme în simplu depozitar. Documentele ce ne-au rămas și se păstrează în fondul *Direcției Generale*, în fondul personal *A. Sacerdoțeanu* și bogata sa corespondență demonstrează aportul determinant al directorului general în funcționarea Școlii de Arhivistică, în apariția „Revistei Arhivelor” și a „Hrisovului”, dar și în publicarea Cataloagelor, a celorlalte lucrări de specialitate ce au văzut lumina tiparului datorită strădaniilor lui Aurelian Sacerdoțeanu. Pentru a demonstra asemenea adevăruri este suficient să recurgem la un alt document-mărturie rămas de la cel ce făcea apel la toate mijloacele pentru a convinge autoritățile timpului de rolul și menirea Arhivelor Statului în ceea ce privește punerea în valoare a bogatelor informații conținute de documentele istorice.

În acest sens, invoca atribuțiile Arhivelor Statului în temeiul Legii de organizare și funcționare a lor, subliniind datoria lor de a edita „Revista Arhivelor” și alte publicații de specialitate. În opinia sa, numai așa puteau fi puse în valoare „tezaurile noastre arhivistice”. Menționând greutățile întâmpinate în editarea publicațiilor Arhivelor Statului, directorul general se încumeta să remarce și cauzele tuturor obstacolelor care rezultau „din faptul că niciodată astfel de preocupări naționale n-au aflat sprijinul necesar la oficialitate, întrucât n-a fost prevăzut nici măcar un leu pentru lucrările ce eram obligați a tipări”⁷. Tocmai de aceea, șeful instituției socotea că „a sosit vremea când știința istorică românească, bazată pe izvoare istorice naționale, să-și ocupe locul pe care-l

⁶ *Ibidem*, dosar nr.2/1941, f. 383.

⁷ *Ibidem*.

merită în structura unui stat <ca> al nostru. Pentru aceasta este nevoie de foarte puțin lucru: susținerea tiparului”⁸.

Cert este că în pofida tuturor greutăților, prin strădania sa au fost posibile funcționarea în continuare a Școlii de Arhivistică, apariția „Revistei Arhivelor” și a „Hrisovului”, publicarea lucrărilor de specialitate ale Arhivelor Statului. Toate acestea îl determinau pe Constantin Rădulescu-Motru să-l felicite pe directorul general pentru truda sa și a colegilor săi. Mai mult decât atât, în viziunea sa, erau cu atât mai demne de apreciat strădaniile Arhivelor Statului pentru că „în haosul de astăzi al gândirii europene munca dumneavoastră metodică și cinstită este un semn prevestitor de o grabnică revenire la normalizare”⁹. La rândul său, fostul director general, Constantin Moisil, aprecia că Arhivele Statului „trăiesc și propășesc neîntrerupt sub inimoasa și stăruitoarea”¹⁰ conducere a lui Aurelian Sacerdoțeanu.

Demnă de evidențiat este incontestabila contribuție a directorului general la menținerea statutului Arhivelor Statului și la punerea în valoare a tezaurului documentar într-o perioadă, cea a anilor 1938-1953, plină de contradicții, presiuni din afara granițelor țării, dictate, sfârtecări teritoriale și ideologii politice impuse, toate cu urmări dintre cele mai groaznice pentru România.

Dar, poate cel mai remarcabil și demn de reliefat este aportul său la îmbogățirea teoriei și practicii arhivistice românești. Convins că arhivistica, disciplină asimilată științelor auxiliare ale istoriei, și-a depășit propria condiție, directorul general al Arhivelor Statului nu-și ascundea satisfacția pentru că a fost „unul dintre cei dintâi care au militat și au contribuit ca arhivistica să ocupe locul la care avea dreptul”. Se impune a remarca faptul că întreaga sa operă teoretică și practică s-a clădit pe experiența acumulată și cercetările efectuate atât în țară, cât și în străinătate, concluziile desprinse având ca principal temei tradiția arhivistică românească, pe care a știut să o pună în valoare. Semnificativă în acest sens poate fi chiar propria sa remarcă, făcută în prefața manualului publicat în 1970, când aprecia că: „Prin îndelungatele noastre cercetări, printr-o practică, fostă și ea destul de îndelungată și prin adâncirea continuă a teoriei arhivistice, credem că ... aducem o contribuție importantă în știința arhivistică românească”¹¹. Aportul esențial al teoreticianului și practicianului A. Sacerdoțeanu a constat, după opinia noastră, în consacrarea unor termeni noi la vremea respectivă și în stabilirea

⁸ *Ibidem*, dosar nr.2/1941, f. 29 (v.)

⁹ *Ibidem*, fond personal A. Sacerdoțeanu, dosar nr. 832, f. 18-19.

¹⁰ *Ibidem*, dosar nr. 828, f. 25.

¹¹ Aurelian Sacerdoțeanu, *Arhivistica*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970, 330 p.

diviziunilor arhivistice, valabile și astăzi, grupate în: **arhivologie**, **arhivotehnie** și **arhiveconomie**¹².

Conștient că fără o cunoaștere strictă a existentului din depozitele proprii nu poate fi concepută efectuarea celorlalte operațiuni specifice muncii de arhivă, la puțin timp după numirea sa la cârma Arhivelor Statului, A. Sacerdoțeanu emitea un ordin circular privind alcătuirea unui Inventar general al documentelor din depozitele centrale și teritoriale ale instituției pe care o conducea. După cum avea să remarce peste zece ani de la inițiativa sa, atunci: „A fost vorba de o repertoriizare generală a tuturor fondurilor existente în acel moment în depozitele noastre. Indicațiile sumare din acea dispoziție au dus la rezultatul scontat și în anul următor a putut exista INVENTARUL ARHIVELOR STATULUI, cea dintâi lucrare arhivistică de acest fel apărută la noi”. Tot lui se datorează preluarea conceptelor de **Ghid de arhivă**, **Inventar general de arhivă**, **Inventar**, **Indice** și **Catalog arhivistic**, la care trebuie adăugate noțiunile de **Registru general de arhivă**, **dosarul Fondului arhivistic** și altele asemenea concepte regăsite astăzi în „Normele Tehnice” de lucru în Arhivele Naționale. Aceeași contribuție esențială în completarea teoriei și practicii arhivistice românești a fost adusă și în domeniul folosirii documentelor de arhivă, sub acest aspect detașându-se metodologia transcrierii vechilor documente, publicată în „Revista Arhivelor”, încă din 1939.

Pe lângă toate convingerile sale, Aurelian Sacerdoțeanu ținea în mod special la aceea, conform căreia toate operațiunile arhivistice, de la înregistrarea documentelor, la prelucrarea, inventarierea și folosirea lor în diverse scopuri, nu pot fi realizate decât cu ajutorul unor „oameni competenți care sunt arhiviștii”. De aceea, într-un amplu studiu publicat în anul 1945 în „Hrisovul”, aprecia că „arhivistul trebuie să aibă aceeași formație ca istoricul. Totuși se deosebește de acesta deoarece el trebuie să meargă mult mai în adâncime în diverse cunoștințe, care lui i se cer în amănunt. Aceste cunoștințe le capătă arhivistul printr-o serie de discipline, cunoscute, în general, sub numele de științe ajutătoare ale istoriei, care sunt tot așa de ajutătoare și arhivisticii înseși”.

Foarte pe scurt, acesta a fost directorul general Aurelian Sacerdoțeanu, care, deși înlăturat pe nedrept de la conducerea Arhivelor Statului, a continuat să fie alături de ea și să o slujească până la sfârșitul vieții. Iată de ce, acum, în anul 2004, când s-au împlinit 100 de ani de la nașterea sa, dincolo de tot ce au făcut Arhivele Naționale pentru cinstirea memoriei sale, îndrăznim să avansăm ideea că într-o perspectivă, sperăm, cât mai apropiată, s-ar impune realizarea unei lucrări – fie sinteză, monografie sau orice altă denumire ar avea – dedicate operei și activității acestui titan al arhivisticii românești.

¹² *Ibidem*.